

Türkiye'nin Arabuluculuk Rolünün Önemi- Karel Valansi

Hep çatışma ve istikrarsızlık ile anılan Ortadoğu bölgesi, 7 Ekim 2023 gününe kadar son zamanların en umut verici dönemini yaşıyordu. ABD'nin bir müttefik olarak sorgulanmaya başlanması, Suudi Arabistan başta olmak üzere, bölgenin önemli ülkelerinin söylem değiştirerek [bölgeselleşmeye](#) ağırlık vermeleri, istikrar ve müreffeh bir bölge oluşturmak için rekabet değil işbirliği içinde olma çağrılarını yapmaları ve arabuluculuk çabaları dikkat çekmeye başlamıştı. Suudi Arabistan'ın ezeli rakibi İran ile ezberleri bozacak bir şekilde yeniden diplomatik ilişki kurması, bölge sorunlarını kendi içinde çözebilme hedefinin önemli bir ayağıydı. Bu önemli değişimin diğer ayağını ise İsrail ile ilişkiler oluşturuyordu. İbrahim Anlaşmaları ile resmileşen, İsrail ile imzacı Arap ülkeleri arasındaki normalleşme, geri planda bölgenin ağır topu Suudi Arabistan'ın oluruyla devam ediyordu.

Ortadoğu ülkelerinin bölgesel işbirliklerini güçlendirme çabaları ise dikkat çekiciydi. Öyle ki 2022 yılı ardı ardına Şarm El-Şeyh, Akabe, Sde Boker gibi tarihi [zirvelere](#) ev sahipliği yapmıştı.

Ancak, olumlu sonuçlanması beklenen [İsrail-Suudi Arabistan](#) ve akabinde İsrail-Arap normalleşme süreci 7 Ekim'de Hamas'ın Gazze sınırını aşarak İsrail şehirlerine düzenlediği saldırı ve ilk şoku atlatan İsrail'in yürüttüğü savaş ile öngörülebilir bir gelecek için sona erdi. İsrail ile Hamas arasındaki savaşta yukarıda bahsedilen gelişmelerden memnun olmayan İran'ın eli rahatlıkla hissedilebiliyor. Esasen İran Ortadoğu'daki işbirliği ve bölgeselleşme çabasını baltalayarak, İsrail'in bölgeye entegrasyonunu sağlayan İbrahim Anlaşmaları ve benzer yakınlaşmaları sonlandırmak için bulunmaz bir fırsat yakaladı.

Bu çatışma, Türkiye'nin ilişkilerini düzeltmek için yoğun mesai harcadığı, Gazze'nin iki komşusu Mısır ve İsrail ile sürmekte olan normalleşme çabalarını da olumsuz etkiledi. Türkiye ile İsrail arasında yeniden başlayan normalleşme süreci, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun bu yılın Eylül ayında New York'taki Türkevi'nde bir araya gelmeleriyle olumlu seyrini devam ettiriyordu. İki lider arasındaki bu ilk yüz yüze görüşme, karşılıklı ziyaretlerin en kısa sürede gerçekleşeceğini de habercisiydi. Hatta İsrail basını [Erdoğan'ın](#) İsrail'i ziyaret edeceğini ve Cumhuriyet'in 100. yılında Mescid-i Aksa'da namaz kılmak istediğini öne sürmüştü. İki ülke arasındaki en önemli pürüz ise Türkiye'nin Hamas liderlerine ev sahipliği yapıyor olmasıydı. Ekim ayının sonlarına geldiğimizde bu olumlu havadan eser kalmadı. Türkiye'de İsrail ve Yahudi karşıtı söylem sertleşti, İsrail tüm diplomatlarını güvenlik nedeniyle merkeze çağırdı.

Geleneksel Türk dış politikası

Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik geleneksel dış politikası, 1950'lerdeki Adnan Menderes dönemi hariç, bölgesel çatışmalara karışmama yönündeydi. Bu karar, Türkiye'nin Batı kanadının bir üyesi olmasının gereği ve istikrarsız bir bölgede bulunan komşularıyla ilişkilerini korumaya yönelik dengeli ve tarafsız bir dış

politika anlayışının sonucuydu. Bu dış politika tercihi [Turgut Özal](#) (1983-1993) döneminde özellikle Körfez Savaşı ile birlikte değişmiş, Ortadoğu'ya yönelik aktif bir politika izlenerek, söylemde İslam ülkeleri ile kardeşlik bağı vurgusu artmıştır. İsmail Cem'in dışişleri bakanlığı (1997-2002) döneminde ise Türkiye'nin İsrail ile Filistinliler arasında arabuluculuk rolü çok tartışıldı. Bir çok kez bölgeye giden Cem, Türkiye'nin bu çatışmadaki rolünü [arabulucu](#) olarak değil, taraflar arasındaki farklılıkları ve güvensizliği gidermeyi önceleyen bir [kolaylaştırıcı](#) olarak tanımlıyordu. Ancak bu [yöndeki](#) bir çok [girişim](#) sonuçsuz kaldı. İsmail Cem döneminde Türkiye, Yunanistan ve Suriye gibi komşularıyla daha iyi ilişkiler kurmayı amaçladı ancak bu yaklaşım, üçüncü taraflar arasındaki anlaşmazlıklar konusunda arabuluculuk rolünü kapsamıyordu.

AKP dönemi ve arabuluculuk çabaları

2002 yılında iktidara geçen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile Ortadoğu'ya yönelik bir aktivizm başladı. 2015 yılına kadar AKP'nin dış politikası önce dış politika danışmanı, daha sonra Dışişleri Bakanı ve Başbakan olan Ahmet Davutoğlu tarafından tasarlandı. Bu dönemde Türkiye'nin bölgesel bir güç kabul edilme ve uluslararası statüsünü artırma çabasına paralel olarak, Ortadoğu, Balkanlar, Kafkaslar ve Güneydoğu Asya'daki bir çok sorunda çatışma çözümü ve barışın inşası politikası benimsendi. Arabuluculuk çabaları, belirlenen bu hedef için öncelikli bir dış politika yöntemi olarak tanımlandı.

Türkiye'nin yumuşak güç unsurlarını da kullanarak yürüttüğü aktif dış politika, başta Ortadoğu olmak üzere Türkiye'nin ve bilhassa Erdoğan'ın imajına katkıda bulunmuş ve bu durum bir çok bölgesel soruna müdahil olma imkanı sağlamıştır. 2010 yılına gelindiğinde, bazı analistler Türkiye'yi "[arabulucu değil oyun kurucu](#)" olarak nitelemeye başlamışlardı. Bu duruma örnek olarak Ankara, İran nükleer anlaşmasına yönelik Brezilya ile yürüttüğü diplomatik efor (2010), Rusya-Gürcistan (2008), Pakistan-Afganistan (2010), Irak-Suriye (2009), Bosna-Hersek-Sırbistan (2011) İsrail-Filistin, El Fetih-Hamas (2008) sorunlarına yönelik diyalog girişimlerinin yanı sıra İsrail-Suriye (2008) görüşmelerinde de [önemli](#) rol oynadı.

Ancak tüm bu girişimlere rağmen, Türkiye devreye girdiği bazı sorunlarda sonuç alamadı. Dış politikada aktivizm ile başarıya ulaşmak için gerekli olan kapasite ve etki alanı arasında doğru bir orantı olmadığı gibi, özellikle Araplar arasındaki ihtilaflarda dışarıdan bir müdahalenin psikolojik bariyerini aşmak da çok kolay değildi. Öte yandan, bu girişimler Türkiye'nin dış politikası hedefi olan bölgesel güç ve uluslararası statüsünü yükseltme çabasını destekledi. Türkiye'nin 2009-2010 döneminde BM Güvenlik Konseyine geçici üye olarak seçilebilmesi, dış politikasındaki bu değişimin desteklendiğinin önemli bir göstergesi oldu.

Türkiye'nin arabuluculuk çabalarını etkileyen faktörler

1990'lardan itibaren, Türkiye'nin kolaylaştırıcı olarak benimsediği bu çabasını destekleyen sistematik, bölgesel ve iç siyasi faktörler mevcuttu. Sistematik düzeyde Soğuk Savaş'ın bitmesi, bölgesel düzeyde 1991 Körfez Savaşı, 2006 Lübnan Savaşı gibi çatışmalar nedeniyle süregelen istikrarsızlık hali, 2003 Irak Savaşı sonrası İran'ın gözle görülür yükselişinin yarattığı kaygı, Türkiye'nin bölge sorunlarıyla daha yakından ilgilenmesine ve kendi sınırlarına taşabilecek bu durumun kontrolü için orta güçte devlet olarak ağırlığını koymasına imkan tanıdı. Arabuluculuk çabasıyla kendi güvenliğini de korumayı amaçlıyordu. 1999 Helsinki Zirvesi ile AB aday statüsü kazanması ise Ankara'nın kendine güvenini pekiştiren ve çevresindeki gerilimleri çözmek için çaba harcamasına iten bir başka sebep oldu. Batı ile Doğu arasında bir köprü olma metaforu bu dönemde daha da önem kazandı. Türkiye'nin ekonomik durumundaki iyileşme ve gelişme ise tüm bu girişimlerin önünü açan bir etkendi.

Türkiye'nin kolaylaştırıcı/arabulucu rolü oynayabilmesinin arkasında yatan sebeplerin en başında ise ihtilaflı tarafların Ankara'yı tarafsız, adil, dürüst ve güvenilir bir aktör olarak görmeleri gelmekteydi. Ancak AKP'nin zaman zaman Osmanlı mirası ve "tarihi sorumluluğumuz" benzeri açıklamaları tarihsel endişeleri yeniden ortaya çıkarıyordu. Öte yandan, [Türk halkının](#) Filistinlilere yönelik sempatisine karşılık, İsrail tehdit sıralamasında hep ön sıralarda bulunuyor. Bu durum hem iktidar hem de muhalefet partilerinin bu konudaki politikalarını belirleyen ana unsur olmayı sürdürüyor. Özellikle AKP tabanını oluşturan muhafazakarlar için Filistin meselesi önemini korumaya ve iktidara

baskı oluşturmaya devam ediyor. Nitekim 2008 yılının sonunda Ankara'nın desteği ile yürütülen İsrail-Suriye dolaylı görüşmeleri Gazze operasyonu ile son bulurken, Türkiye-İsrail ilişkilerinin yokuş aşağıya gidişinin de başlangıcı oldu.

Arap Baharı ile gelen değişim

Arap Baharı ile birlikte, Türkiye dış politika söylemini sertleştirmiş, bir çok çatışmada açıkça taraf tutan söylem ve eylemleri nedeniyle özellikle Ortadoğu'da tarafsız ve güvenilir bir aktör olma özelliğini kaybetmiştir. İdeolojik temelli dış politika kararları uluslararası alanda Türkiye'nin yalnızlaşmasıyla sonuçlandı ve haklı olduğu konularda dahi kendisini destekleyecek ülke bulamadı. O güne kadar arabulucu/kolaylaştırıcı olma kapılarını açan özellikler kaybolduğunda, anlaşmazlıklarda bu rolü oynama olasılığı da zayıflamış oldu.

Bunun yanı sıra, Türkiye arabulucu vasfını, 2010 yılında BM'de başlattığı 'Barış İçin Arabuluculuk' girişimi ile, İstanbul Arabuluculuk Konferansı (2012-2022) ve 2021'den itibaren düzenlediği Antalya Diplomasi Forumu ile pekiştirmek ve tarafsız aktör imajını güçlendirmek istedi. Rusya ve Çin ile birlikte Astana/Soçi sürecinin ardından, Rusya-Ukrayna savaşındaki girişimleri ile kendinden yeniden arabulucu rolüyle söz ettirmeyi başardı.

Özellikle İbrahim Anlaşmaları ile bölgede gerçekleşmekte olan büyük değişime başta ayak uyduramamışsa da, Türkiye 2020 yılından itibaren ilişkilerinin bozuk olduğu İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Mısır gibi bir çok ülkeye yönelik [açılımlarda](#) bulundu ve olumlu geri dönüşler almaya başladı. Bu ülkeler arasında Türkiye ile İsrail arasındaki normalleşmenin en hızlı gelişen ilişki olduğunu söylemek mümkün. Ta ki 7 Ekim 2023 saldırısına kadar.

Günümüze geri dönersek...

Bölgede gerginliğin azalması, Ankara'nın Ortadoğu'ya yönelik politikasının önemli

bir parçasını oluşturuyor. Türkiye'nin İsrail-Hamas savaşında arabulucu olma çağrıları ise son dönemde izlediği dengeli dış politikanın dikkat çeken bir yansıması. Bölge ülkeleriyle henüz iyileşmekte olan ilişkilere verilen önemi göstermesi açısından da devlet menfaatleriyle uyumlu bir duruş. Nitekim çatışmanın ilk günlerinde Cumhurbaşkanı Erdoğan her iki tarafa da itidal telkin etti, [sivillerin](#) hedef alınmaması gerektiğini belirtti, ateşkes ve arabuluculuk çağrılarını yineledi. Dışişleri Bakanı Hakan Fidan ise garantörlük mekanizmasının devreye alınması gerektiğini belirtti. Türkiye'nin Hamas tarafından Gazze'de rehin tutulan sivillerin serbest bırakılması için [müzakereler](#) yürüttüğü haberleri basına yansıdı.

Ancak son günlerde İsrail'e yönelik tepkinin dozunun diplomatik sınırları aşması ve daha önemlisi Hamas'ın bir terör örgütü olarak tanınmadığının ifade edilmesi bu çatışmada Ankara'nın üstlenebileceği kolaylaştırıcı rolü kısıtlıyor, bu rolün temel şartı olan tarafsızlık ilkesinden uzaklaştığını gösteriyor. Oysa Türkiye, sağduyu çağrısını sürdürebilseydi, her iki taraf ile konuşabilen bir aktör olarak arabuluculuk çabasında olan diğer ülkelerin yanında yer alması mümkün olabilirdi.

Karel Valansi, İstanbul Kültür Üniversitesi

Karel Valansi, T24 ve Şalom Gazetesi'nde Orta Doğu ve dış politika ağırlıklı analizler yapan bir köşe yazarı ve İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası

İlişkiler bölümünde öğretim üyesidir. Kadir Has Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora çalışmalarına devam eden Valansi'nin Türkiye-İsrail ilişkileri konusundaki ilk kitabı "The Crescent Moon and The Magen David, Turkish-Israeli Relations Through the Lens of the Turkish Public" 2018 yılında Hamilton Books tarafından yayınlandı. Dış Politikada Kadınlar inisiyatifi üyesi olan Valansi'ye @karelvalansi twitter hesabından, yazılarına karelvalansi.com'dan ulaşabilirsiniz.

Bu yazıya atıf için: Karel Valansi, "Türkiye'nin Arabuluculuk Rolünün Önemi" Panorama, Çevrimiçi Yayın, 6 Kasım 2023, <https://www.uikpanorama.com/blog/2023/11/06/arabuluculuk/>

Telif@UIK*Panorama*. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.